

Pályázat

A Kovács Máté Alapítvány kuratóriuma
100 000 forint értékben pályázatot hirdet nappali tagozatos, az első diploma megszerzésére irányuló képzésben résztvevő informatikus-könyvtáros szakos egyetemi és főiskolai hallgatók számára.

Pályázni Kovács Máté életművéhez kapcsolódó témákban (a professzor által művelt könyvtári szakterületek: könyvtártörténet, -szociológia, -politika stb.) e pályázati célra készült, befejezett tanulmánnyal lehet (minimális terjedelem: 10 oldal, 1800 karakter/oldal). A pályázó nevének és elérhetőségeinek megjelölésével a tanulmány *szinopszist* egy példányban 2004. szeptember 1-jéig, a megírt, kész munkákat pedig 2004. december 31-ig három példányban kell eljuttatni postán vagy személyesen a kuratórium titkárához, dr. Hangodi Ágneshez (OSZK Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári palota F. ép. 1827). A kuratórium legfeljebb két munkát jutalmaz, a döntés után a díjakat 2005 januárjában, a Magyar Kultúra napjához kapcsolódva, ünnepélyes keretek között adja át.

* * *

A kuratórium pályázatot hirdet továbbá a hazai felsőoktatási intézményekben tanuló, *arra érdemes, rászoruló, informatikus könyvtáros szakos hallgatók és a könyvtári szakterület doktoranduszai rendszeres tanulmányi támogatására a 2004/2005. tanévre* összesen 100 000 forint értékben.

A tanév tíz hónapjára szóló, *havonkénti 10 000 forintos ösztöndíjat* egy pályázó nyerheti el. A támogatás feltétele a Kovács Máté-életmű, illetve a professzor tevékenységéhez kapcsolódó ismeretterületek elmélyült tanulmányozása, amelynek eredményeit 2006-ra, a professzor születésének 100. évfordulójára tervezett megemlékezések alkalmával szeretnénk hasznosítani. A pályázathoz részletes szakmai önéletrajzot, publikációs jegyzéket és egy, a pályázó könyvtárosképző oktatási intézményének oktatójától származó ajánlást kell benyújtani postán vagy személyesen a kuratórium titkárához, dr. Hangodi Ágneshez (OSZK Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári palota F. ép. 1827).

A benyújtás határideje 2004. május 31.

A kuratórium a beérkezett pályázatok ismeretében fenntartja magának a jogot a kiírt összegek átcsoportosítására, növelésére.

Dr. Hangodi Ágnes

a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumi titkára
(06-1-2243-821, hangodi@oszk.hu)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

13. évfolyam 4. szám

2004. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós–Vajda Kornél:** A hazai helyismereti munka néhány időszertű kérdése 3

Fórum

- Krutzler Ferencné–Székelyné Török Tünde:** Az állományapasztás kérdéséről 12

Műhelykérdések

- Vasas Lívia–Geges József–Hercsel Imréné:** Mindenki másként használja... 17
Koltay Tibor: Szövegeközpontú vagy dokumentumközpontú-e a könyvtártudomány? 25

História

- Katsányi Sándor:** Látomás és indulat a fővárosi könyvtár történetében 28
Bényei József: Egy évkönyv margójára 44
Fogarassy Miklós: Ködképek egy könyvtáros múltjából (5) 46

Perszonália

- Fejes Márton:** Fajszi Károly (1911–2004) 49

Könyv

- Sántháné Antal Sára:** A fővárosi reklám egy évszázada 52
Arató Antal: Figyelmeztető tények könyve 55
Sz. Nagy Lajos: „Használd a jók benned vetett bizalmát” 58

From the contents

László Miklós Mezey–Kornél Vajda: Some current issues of local work in Hungary (3);
Ferenczné Krutzler–Tünde Török–Székely: Contribution to the discussion about weeding (12);

Livia Vasas–József Gegeš–Imréné Hercsel: We all search databases differently (17);
Sándor Katsányi: From the history of the Budapest City Library (28)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Fejér Megyei Könyvtár c. igazgatója; *Bényei József*, író, újságíró; *Fejes Márton*, újságíró; *Fogarassy Miklós*, könyvtáros, esszéíró, kritikus; *Gegeš József*, a Semmelweis Egyetem Könyvtárának munkatársa; *Hercsel Imréné*, a Semmelweis Egyetem Könyvtárának munkatársa; *Katsányi Sándor*, a FSZEK ny. fősztályvezetője; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar Informatikus-Könyvtáros Tanszék oktatója; *Krutzler Ferencné*, a Vas Megyei Könyvtár munkatársa; *Mezey László Miklós*, a 3K szerkesztője; *Sz. Nagy Lajos*, a 3K szerkesztője; *Sántháné Antal Sára*, a FSZEK munkatársa; *Székelyné Török Tünde*, a Vas Megyei Könyvtár munkatársa; *Vasas Livia*, a Semmelweis Egyetem Könyvtárának főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4200 forint. Egy szám ára 350 forint
HU-ISSN 1216-6804

A hazai helyismereti munka néhány időszerű kérdése*

Amit elmondandók vagyunk, azt úgy is felcímkézhetnénk, hogy a könyvtári helyismereti munka nagysága és gyengesége. Mert kettős arculatot mutat napjaink magyar helyismereti munkája akár futólagos szemrevételezés után is.

Kezdjük talán a nagyság (kiválóság, élenjáróság, gazdagság stb.) ismérveivel!

Hasonlítsuk össze a csaknem félszáz évvel ezelőtti és a legmaibb könyvtári, könyvtártudományi kézikönyveket, a *Sallai-Sebestyén* és a *Horváth-Papp* a helyismeret vonatkozásában. Az elsőben alig szól valami a helyismereti munkáról, a helyismereti gyűjteményekről, a helyismereti bibliográfiákról, a helyismereti-helytörténeti szolgáltatásokról. A másodikban – üssük csak fel a kiváló (Papp István készítette) paradigmaticus érvényű tárgymutatót! – löbbek közt a következőket találjuk: helyi bibliográfia, helyi életrajzi lexikon, helyi használó, helyi információ, helyi „ki kicsoda”, helyi születésű író, szerző, helyi társadalom, helyi vonatkozás, helyi vonatkozású sajtótermék, helyismeret, helyismereti bibliográfia, helyismereti dokumentum, helyismereti gyűjtemény, helyismereti gyűjtőkör, helyismereti könyvtáros, helyismereti tevékenység stb. A legtöbb címszóhoz nem is egy vagy két, hanem sokszor igen bőséges mennyiségű oldalszám rendeltetik (például a helyismereti gyűjteményhez 22 darab, elosztva szépen az első, a második, a harmadik és negyedik kötet között). Micsoda rangemelkedése ez szűkebb szakmánknak! És ezt nem ironikusan, hanem roppant elégedetten mondhatjuk, jogos büszkeséggel. De persze akad még elégedettségre okot adó indíciium egyéb is.

Hiszen volt-e szakmánknak önálló szervezete az MKE-n belül a kilencvenes évek derekáig? Ugye nem. A Bibliográfiai Szekció karolta fel önzetlenül, de persze azért a „helyén” tartva a helyismereti könyvtárosok ügyét, amit utólag is hálásan nyugtázhatunk, de azért jó, és „nagyságunk” bizonyítéka, hogy immáron van önálló szervezetünk. És ez a szervezet, a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete nem csak formálisan működik. Évente tartja országos tanácskozásait, ezeken nemcsak a helyismereti könyvtárosok színe-java szerepel remek előadásokkal, problémaszálazásokkal, de a „nagy” könyvtárügy prominensei sem restellnek e konferenciákon fellépni, és – mint egy ilyen tanácskozás méltatója írta volt – korántsem leereszkedő gesztusként, névjegyleadás-jellegű előadásokkal, hanem teljes szakmai súllyal és kompetenciával. Az ezekről a konferenciákról megjelent összefoglaló kötetek – szinte egyöntetű vélekedés szerint – a hazai könyvtári szakirodalom élvonalába tartoznak.

De – ha már a szakirodalomnál tartunk – meg kell mondanunk azt is, hogy a helyismereti munkával kapcsolatos publikációk száma is, minősége is kiemelke-

* Elhangzott az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete 2004. március 31-én Veszprém-ben tartott szakmai napján.

dőnek tűnik fel (és ilyenként regisztráltatik a szakkritikában is). Nem itt a helye annak, hogy akár csak ízelítő jellegű bibliográfiai felsorolást tartsunk. De ha az olyan munkákra gondolunk – egyetlen szerzőnél maradván –, mint Bényei Miklós hatalmas Debrecen-bibliográfiája, Kossuth és Debrecen kapcsolatát bemutató nagymonográfiája, az asszisztensképzés számára kiadott, a helyismereti munka legfontosabb elveit–követelményeit összefoglaló összegzése vagy legújabb könyve, a Könyvtári Intézet *Továbbképzés felsőfokon*-sorozatában megjelent, a szerző szinte minden helyismereti munkával kapcsolatos írását összegyűjtő, *Genius loci* című munkája, akkor bátran tehetjük fel a kérdést: akad-e még egy diszciplína a könyvtártudományon belül, amelynek rangosabb és bőségesebb lenne a szakirodalma. A válasz aligha lehet kétséges.

De a nagyság ismérveinek még mindig nem értünk a végére. Valaha, de még bőségesen a mi életünkben, szinte kizárólag a megyei könyvtárakban folyt helyismereti munka. Kisebb részlegek, polcok persze akadtak városi könyvtárakban is. Afféle lerakatai voltak ezek a megyei gyűjtemények vonatkozó másodpéldányainak, a megyei könyvtártól kapott másolatok voltak az uralkodó dokumentumműfaj bennük, és ehhez volt mérhető a szolgáltatás is. Persze voltak kivételek, mindannyian tudunk róluk. De ma az a kivétel, ha egy városi könyvtárban nincs komplett és szinte minden szolgáltatásra alkalmas helyismereti gyűjtemény, ahol nincs, nem folyik lege artis helyismereti munka. És manapság már nem szükséges mentegetőznie annak sem, aki a kisteleplések könyvtárainak helyismereti gyűjteményeiről szól. Soroljuk-e még „nagyságunk” bizonyítékait? Bizonytalán megtehetnénk, tudja ezt minden hallgatónk. De talán nézzünk szembe a hazai helyismereti munka említett másik, kevésbé vonzó arcával is!

Említettük a nagy könyvtári kézikönyvek különbségeit. Azt, hogy a Horváth-Papp mennyivel bőségesebben, mennyivel gazdagabban foglalkozik a helyismereti munkával, a helyismereti tevékenységgel. Nos, természetesen igazat mondtunk. A tárgymutató magamagáért beszél. Elsősorban persze csak arról, hány helyen tétetik említés a helyismereti tevékenység ilyen vagy olyan vonatkozásáról, kulcsszaváról, alaptípusairól. Ám arról már nem szól ez a tárgymutató, hogy az egész ötkötetes műben mindössze egy, azaz egy fejezet szól igazándiból a mi területünkről, ez a fejezet (illetve alfejezet) pedig a különgyűjtemények egyik (*Tematikus különgyűjtemények*) alfejezetében, annak sem épp az élén beszél a helyismereti gyűjteményekről, mindössze egyetlen oldalon (miközben a kézikönyv maga csaknem kétezer oldalas). Igaz, e helyismereti vonatkozások, mint a tárgymutatóból láthattuk (különösen bibliográfiai vonatkozásban) át- meg átszövik a nagy művet. De hát azért ez mégsem annyira a „nagyságunk”, talán sokkal inkább a „gyengeség” mutatója lehet. No de nem ez a legfőbb bajunk.

Aki régóta foglalkozik, munkálkodik helyismereti területen, e „gyengeség” legfőbb jelének, tünetének azt tekintheti, hogy bizonyos – méghozzá igen fontos kérdések – évtizedek óta visszajárnak. Nem hagynak minket nyugodni. Ha valaki veszi a fáradságot, és fellapozza Fogarassy Miklós 1972-ben írt helyismereti kézikönyvtervezetét, különösen annak a helyismereti bibliográfiai kalauzról szóló passzusait (Fogarassy Miklós: *A helyismereti kutatás kézikönyve*. Kiadványtervezet. Kézirat, megtalálható a Könyvtári Intézet szakkönyvtárában), az néha-néha elhűl: ez mind tervbe volt véve, ezt mind munkába akarták fogni, méghozzá közelesen (Fogarassy legfőbb határideje 1974 volt), és programja nagyobb részben ma is aktuális. A ter-

vezetnek egyik legfőbb célkitűzése az volt, hogy a meglévő bibliográfiák teljességre törekvő számbavételével a fehér foltokat mintegy kiugrassza, ezzel is ösztönözön pótlásukra, elkészítésük szükségességére. Sajnos, ma sincs ilyen eligazítónk, ma sem tudhatjuk tehát, hogy mi hiányzik még. No persze a helyismereti bibliográfiák területén járatosak fejből és kapásból tudnak sorolni sok mindent. De azért szisztematikus áttekintése senkinek sem lehet, úgy hisszük, nincs is. Pedig Fogarassy terve óta egyrészt bibliográfiák és kalauzok garmadája készült, másrészt a bibliografizálni kívánatos anyag is megsokszorozódott. Elsősorban az elektronikus kiadványok jóvoltából. Talán nem szükséges most e témáról külön is részletesen szólni. A helyismereti könyvtárosok IX. országos tanácskozásán Berke Barnabásné tartott nagy visszhangot kiváltó előadást a *Helyismereti elektronikus gyűjtemények – az elektronikus dokumentumok köteles példányainak megőrzése* címmel, a munka olvasható a tanácskozás anyagát közreadó kötetben. Hogy az előadásban érintett problémák valóban problémák, méghozzá a legfájóbbak közül valók, senki sem tagadhatja. Megoldásukra egyelőre semmi vagy alig valami kilátás. De az elektronizáció, a digitalizálás egyébként is súlyos problémánk. No nem azért, mintha a helyismerettel foglalkozó könyvtárosok a többiekénél, kollégáiknál később tanultak volna bele a számítógépes „szép új világ” technikáiba és rafinériáiba. Épp ellenkezőleg. Ám nem is a hozzáértéssel, a megtanulni, elsajátítani valókkal van baj. A tárgy maga okozza a legnagyobb nehézségeket. Eklatáns példája ennek épp Takáts Béla remek felmérése (megjelent a Könyvtári Figyelő 2003/3. számában). Ez a felmérés talán azokat a kollégákat is elkésérrítette, akik egyébként optimista természetűek. Hadd idézzük néhány passzusát:

„A Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertóriumára 2003. évvel történő megszüntetése után felmerült az a gondolat, hogy megoldható-e a magyarországi hírlapokban és folyóiratokban megjelenő tudásvagyon regisztrálása, feltárása a különböző területeken működő könyvtárak együttműködésével. A kérdést – a hiány jelentkezésén túl – indokoltá tette az is, hogy a könyvtári dokumentumok egy körére a Magyar Országos Közös Katalógizálási Program (MOKKA) sikeres szolgáltatást indított. Vizsgálatom a megyei könyvtárakra kiterjedően azt mérte fel, hogy ezek az intézmények e dokumentumkört milyen módszerrel, mennyiségben, mélységben, eszközökkel dolgozzák fel napi tevékenységük során, és ebből milyen szolgáltatásokat képesek nyújtani, illetve képesek-e szolgáltatásokat nyújtani más könyvtárak számára”. És aztán sorakoznak az „eredmények”: „11 adatbázis semmilyen együttműködésre nem képes, a Z39-50-es szabvány szerint pedig egyik könyvtár integrált rendszere sem képes kommunikálni”. (...) „Az esetleges későbbi, eredményes együttműködésnek, rekordcserének elengedhetetlen feltétele lenne az írások megfelelő tartalmi feltárása. Tapasztalatunk szerint e problémára elég kevés figyelmet fordítunk, pedig a technikai kérdések megoldása önmagában nem lehet elegendő a közös munkálkodáshoz. E téren sikolyként is értelmezhető a következő adatsor: A tartalmi feltárás során szabad tárgyszavazást alkalmaz 15, tárgyszólista alapján dolgozik 2, saját tezauruszt használ 1, a Köztauruszt veszi igénybe 1 intézmény”. (...) „Ez a gyakorlat pedig

kizárttá teszi a megyei könyvtárak részvételét az osztott nemzeti cikk-repertórium megvalósításában, hacsak jelentős szellemi és anyagi erők felhasználásával nem változtatunk rajta.” (...) „A vizsgálat eredményeként és *mindennapi tapasztalataim* alapján a következő megállapítások tehetők: A megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek dolgozói óriási munkát végeznek, *sajnálatos, hogy ezt – megyéenként változó méretben – a városi, községi könyvtárak megismélik, hiszen ott is folyik helyismereti feltáró tevékenység.* A vizsgált intézménykör a feltárás eszközeinek vonatkozásában megfelelő színvonalon áll, *integrált rendszereik továbbfejlesztésére azonban nem látszanak a lehetőségek. Megfelelő pályázatok kiírásának hiányában a Z39-50-es szabványhoz illeszkedést önerőből csak néhány intézmény valósíthatja meg.* A könyvtári dokumentumok tartalmi feltárásához jobban kellene népszerűsíteni a Köztauruszt (vagy OSZK teauruszt), hogy amikor bibliográfiai adatcseréről beszélünk, a bibliográfiai rekordból a 'formai' rész mellett a 'tartalmi' is zökkenőmentesen betölthető legyen egy másik rendszerbe. *Ez persze ismét csak az integrált rendszerek fejlesztését igényelné, bár már vannak jó példák a Köztaurusz rekordok könyvtári programokba töltésére.* A könyvtárak együttműködését – a vitathatatlanul meglévő jó szándékon túl – egyéb ösztönzőknek is befolyásolniuk kellene...”

Így ír Takáts Béla, és mindössze egy, igaz, központi jelentőségű téma kapcsán. Talán nem túloztunk, amikor a nagyság mellett a gyengeség jeleit is felfedezni véltük saját szakmai arculatunkon. Pedig ez utóbbi vonásokat is sorolhatnánk még sokáig. Immáron sokkal kevésbé részletesen.

Gondoljunk csak a digitalizálás nemcsak könyvtári problematikájára. Arról – úgy tűnik föl – „gondoskodva van”, hogy a klasszikus magyar irodalom (Neumann-ház, Magyar Elektronikus Könyvtár stb.), sőt a jelentős mai magyar irodalom (Digitális Akadémia stb.) felkerüljön a hálóra. Hogy – Tószegi Zsuzsanna metaforájával éljünk – ne merüljön alá a vízözönben, hanem feljusson Noé (digitális) bárkájára. Ám a helyismereti-helytörténeti dokumentumok – egyelőre legalábbis – védtelennek látszanak. Pedig értékük, nélkülözhetetlenségük vitán felül áll. Lehet, sokféle, mondjuk, esztétikai szempontból ezek a dokumentumok nem képviselnek klasszikus értéket. Ám tudományos és tájékoztatási értékük, történelmi, helytörténeti forrásértékük kétségtelen, sőt unikális. Megmaradásuk, felkerülésük Noé bárkájára kétségkívül a mi felelősségünk, a megoldás módozatai azonban nem látszanak tisztán. Például érdemes lenne meggondolni, mely helyismereti dokumentumtípusokat szükséges, melyeket érdemes digitalizált formában megőrizni és szolgáltatni. Milyen történeti érték vagy forrástípus az, amely a digitális Noé bárkájára való.

Azután van még valami, amit magunknak is be kell vallani: mi mindannyian autodidakták vagyunk. Óhatatlanul, hiszen mestereink, Csúry Istvántól Lisztes Lászlón keresztül Gerő Gyuláig és tovább, sohasem részesültek helyismereti képzésben, egyszerűen azért, mert ilyen a ritkán előforduló speciális kollégiumok kivételével ma sincsen. Természetesen nem az említettek és mai utódaik tudományos rangját óhajtánánk kétségbe vonni. Az ellentmondás így annál nagyobb

(és talán nemcsak nekünk, fájó is). De ha végignézzük a különböző könyvtári tanszékek kurzuskínálatát, lehetetlen meg nem állapítanunk, hogy leendő munkatársaink, utódaink is – kénytelen-kelletlen – autodidakták lesznek. Vajon normálisnak tekinthető-e ez az állapot?

Egy további érv „gyengeségünkre”: egyikünk, az állományapasztás külföldi szakirodalmát búvárolva, arra a nem különösebben meglepő megállapításra jutott, hogy az apasztás kérdéskörét a nyugati szakirodalom elsősorban és mindenekelőtt specifikus könyvtári területek függvényében vizsgálja. Azt mindannyian jól tudjuk, hogy ma már nincs és nem is lehet „univerzális” könyvtáros. Szakmánk már réges-rég a legkülönbözőbb szakmák, diszciplínák sokaságára differenciálódott. Ne tagadjuk, ez a helyzet, és egyre inkább így lesz ez a helyismereten belül is. Egyikünk ehhez, másikunk valami máshoz ért profi módon. Ezt a helyzetet nem eltagadni, elfedni kellene, hanem mintegy elősegíteni. A képzésre is vonatkozik, vonatkoztatható ez, ezúttal azonban a helyismereti munkában spontánul adódó specializáció komoly számbavételére és e helyzetnek, e helyzet konzekvenciáinak a feltárására gondolnánk mindenekelőtt.

És – utójára, de nem utolsó sorban – azt említenénk gyengeségeink között, hogy tájékozottságunk sem mondható éppen komplettnek. A helyismeret, nomen est omen, lokális kötöttségű. És minél jobban ismeri valaki a saját „helyét”, településének, régiójának forrásanyagát, irodalmát, annál kevésbé ismerheti, már csak a befogadóképesség emberi szűkössége okán is, más helyek forrásanyagát és irodalmát. De nemcsak a primér anyagban való tájékozottság hiányáról van itt szó. A helyismereti tevékenység hazai szakirodalma egyre inkább a belterjesség jeleit kezdi mutatni. Nézzük meg akár a legtájékozottabb kollégáink publikációinak hivatkozásait: elvétele, ha idegen nyelvű munkával találkozhatunk. Az olyan példák, mint – mondjuk – Gáncsné Nagy Erzsébet ismertetése egy angol helyismereti bibliográfiáról a 3K hasábjain, fehér hollónak számítanak. És ha a külföldi könyvtári szakirodalom szemléit, referátumait lapozgatjuk (mondjuk a Könyvtári Figyelő oldalain), szinte már az az érzésünk támadhat, hogy nincs is külföldi szakirodalma a helyismereti munkának. Persze érthető: ha mi nem nézünk utána, mások ezt aligha teszik meg helyettünk. De ezúttal nemcsak az eminenter könyvtári (helyismereti) szakirodalomra gondolunk. Két ősrégi tudomány, a történettudomány és a földrajztudomány volt és maradt a helyismeret „vezérlő csillaga”. Nem szükség elmagyarázni miért, Bényei Miklós több ízben is megtette ezt. Ma, úgy tűnik fel, mindkét tudományban olyan paradigmaváltásokra kerül sor, amelyek a mi számunkra életbevágóan fontosak. A történettudomány esetében elsősorban a mikrotörténelem, a helytörténet egyre hangsúlyosabb jelenlétével és súlyával kell számolnunk, a földrajztudomány esetében pedig a regionális kutatások és a térinformatikai vizsgálódások elterjedésével. Persze nem arról lenne szó, hogy a helytörténeti tevékenységet folytató könyvtári szakember profi jártasságot vindikáljon magának e területeken. Hiú vágyakozás ez. Ám valamiképp kipuhatolni, hogy a professzionális kutatók milyen forrásbázisra támaszkodnak, mit várnak el a helyismereti gyűjteményektől és annak szolgáltatásaitól, bizonyos fontos dolgaink közé tartozik. Annál is inkább, mert – úgy hisszük – igaza volt annak a cikkírónak, aki megjegyezte: „...a helyismereti munka elsősorban a helytörténetnek dolgozik elébe/alája. Igaz, hogy a helyismereti kiadványok, a helyismereti dokumentumok, (...) a helyismereti szolgáltatások, a helyismereti gyűjtemények, a helyismereti

tájékoztató fogyasztóinak, használóinak, igénylőinek túlnyomó többségét nem kutatók, nem helytörténészek, nem szakemberek adják. De ezúttal (sem) az egyszerű számosság, kvantitatív fölény a döntő. A legmagasabb szintet, a munka (és eredményei) normáját a helytörténet és a helytörténeti kutatók, kutatás prezentálja. Az egyszerű, köznapi logika is azt diktálja, hogy vigyázó szemünket a helytörténészre vessük, abból vezessük le, abból származtassuk, ahhoz igazítsuk a helyismereti ténykedést, munkát, szolgáltatást. A többi, a méretesebb, tömegesebb igények kielégítése szinte magától megadatik. Ha a helytörténeti igényeket ki tudjuk elégíteni, a többi játék és tréfa lesz majd. Aki sokat tud, keveset vagy kevesebbet is adhat, nem kell mindig, mindenkinek mindent nyújtania”.

Röviden, vázlatosan és nyilván hiányosan, ennyi az, amennyit nagyságunkról és hiányosságainkról e helyt elmondani gondoltunk. Nyilván hasonló megfontolásokból, a problémákat látva és érezve döntött úgy a Könyvtári Intézet vezetősége, Dippold Péter igazgató és Hölgyesi Györgyi, a Gyűjteményépítési információs osztály vezetője, hogy a Könyvtári Intézet felajánlja segítségét a helyismerettel foglalkozóknak, szűkebb szakmánknak. Azt talán mondanunk sem kell, hogy nincs az égvilágon semmi e felajánlkozásból, ami akár csak távolról is a gyámkodásra emlékeztethetne. Bizonyos szolgáltatásokat szeretnénk nyújtani a szakmának, elsősorban persze olyanokat, amelyeket maga a szakma kíván. Ezért is konzultáltunk vezető elmével, szakmai és hivatalos prominenseivel, Takáts Bélával, a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete elnökével, Mándli Gyulával, a szervezet alapító elnökével, Bényei Miklóssal és másokkal. E konzultációk során is kialakult az a „hiánylista”, amelyről az előbb szoltam, azaz a központi feltárás és az ezzel kapcsolatos együttműködés hiánya, a digitalizálás elvei kidolgozásának igénye, a helyismereti könyvtárosok speciális képzésének gondja, a világtávlat, az egyetemes perspektívák érzékelhető hiánya stb. Ezek után nekünk magunknak is támadtak – meglehet, kétes értékű – ötleteink. A továbbiakban ezekről számolnánk be, azzal a mentális rezervációval élve, hogy ami ezentúl elhangzik, az javaslatcsokornak tekintendő, amelyet a szakma, akár itt és most, akár később, más fórumokon vagy más módokon, elfogadhat, igényelhet, támogathat vagy éppen elvethet, illetőleg helyettük mást javasolhat. Higgyék el, nemcsak nyitottak vagyunk minden új ötletre, felvetésre, de alig várjuk hallani, a későbbiekben esetleg olvasni őket. Addig is azonban 12 pontban tekintենék át azokat a feladatokat, amelyeket ma időszerűnek tartunk.

Mindenekelőtt két olyan terepnumra gondolunk, amelyeken fölötte sürgető lenne megoldást találni.

- 1) A legelső annak a sikolynak a meghallása és okainak megszüntetése, amelyről olyan plasztikusan szoltott Takáts Béla. Fentebb idéztük beszámolóját, felmérésének konzekvenciáit és tanulságait. Hogy itt lépni kell, még hozzá sürgetősen, az, azt hisszük, mindannyiunk előtt világos. Mégpedig elsősorban nyilván a Takáts Béla által is említett pályázati kiírásokkal. A Könyvtári Intézetnek itt nyilván be kell vetnie – persze túl nem becsülhető – nyomásgyakorló, lobbizó képességeit. A csereszabatoság kialakítása eminenter feladat. Meg kell kísérelnünk, és sohasem szabad megfélekezelnünk róla. Annál is inkább, mert e kérdés megoldása vagy legalább a megoldáshoz közelebb segítése olyan tartalék energiákat szabadíthat fel, amelyekre égető szüksége van a szakmának.

- 2) A legfontosabb valószínűleg a megyei (és a továbbiakban a városi) kurrens sajtótermékek digitalizált formában való elérhetősége lenne. A Könyvtári Intézet katalizátora, serkentője kíván lenni e munkának, de az már most tény, hogy lépéseket és éppen nem felszínés, tüneti kezelésre emlékeztető lépéseket már holnap meg kell kísérelnünk.
- 3) Ezzel a kérdéskörrel szorosan összefügg, jóllehet persze külön terület, a helyismereti források, dokumentumok digitalizálásának problematikája. Hogy legalább a legfontosabb, valóban unikális jellegű dokumentumokat digitalizálni kell, nem lehet kérdés. Ám kérdés az, miként hajtható végre, szervezhető meg ez. Mi elsősorban olyan megoldásra gondolunk, amilyenre a legjobb példa a Neumann-ház bázisán meglehetősen önállósággal működő, mindannyiunk által ismert Digitális Akadémia modellje. A bázis a mi esetünkben a Magyar Elektronikus Könyvtár és a megyei műhelyek lehetnének, de persze – többek közt a bizonyos önállóság érdekében – egy szakmai (persze helyismereti) munkaközösség – mondjuk így – kuratóriumának beiktatásával. E „kuratórium” adná a programot, dolgozná ki a digitalizálásra érett anyagok szelekciójának szempontrendszerét, válna afféle szerkesztőbizottsággá. Az anyagot persze maguknak a helyismereti műhelyeknek kellene szállítaniuk.
- 4) Ugyancsak a Könyvtári Intézet (ismétlem, ne becsüljük túl, de azért talán alul sem) nyomásgyakorló lehetőségeire lehetne–kellene támaszkodni annak érdekében, hogy akkreditálható legyen a helyismereti képzés egyetemeken és főiskolákon, hogy indulhassanak helyismereti kurzusok. Ezeknek szakmai programjába elsősorban nyilván azáltal szólhatnánk bele, hogy – ami valószínű – előadónak az egyetemek és főiskolák amúgy sem igen választhatnának mást, mint e Szervezet országos hírvű tagjait. Említettük, hogy szakmánkon belül is megindult és egyre szélesebb redőket vet a specializálódás. Talán nem kellene ezt a folyamatot abszolút spontaneitásában hagynunk. Jöjjenek létre – persze nem bürokratikus alapon – mintegy delegálással a Szervezeten belül kisebb (és ezúttal spontánul szerveződő) csoportok egy-egy fontos helyismereti téma körül. E csoportok számára a Könyvtári Intézet összejövetelei (mintegy továbbképzési) alkalmakat teremtene, hiszen épp a specializálódás okán ezeknek a szakembereknek a Szervezet közös rendezvényei – általában – túl általánosak, az ő témáik pedig a többiek számára – bocsánat a szóért – talán túl unalmasak. Ezekre a szűkebb körű továbbképzéseken eshetne szó például olyan kérdésekről, mint a speciális gyűjtemények kezelésének kérdése (aprónyomatványok, ex librisek, képes levelezőlapok, av-dokumentumok stb.), az iskolai könyvtárak és a helyismeret kérdéseinek összefüggése, kiadványszerkesztés stb.
- 5) A külföldi szakirodalom megismerése, legalább elvben való nyomon követhetősége érdekében mi magunk tehetnénk valamit. Elhatároztuk, hogy viszonylagos gyakorisággal szemléznénk ezt a szakirodalmat, esetenként persze számítva a Szervezet idegen nyelvtudással bíró tagjainak közreműködésére is.
- 6) Ugyancsak hasznos lehetne, ha időnként képet kaphatnánk a földrajz- és történettudomány alakulásának minket érdeklő vonatkozásairól. Ez is ré-

szint szemlék segítségével történhetne, részint vezető, a helytörténet vonalán is fontos történészek, földrajztudósok szólhatnak hozzánk, első sorban interjúk formájában.

- 7) Az utóbb említett dolgok persze fórumot kívánnak. Nos, ilyen fórum van a kezünkben. Mindketten a 3K szerkesztői vagyunk, lapunkat – talán észrevették – eddig is jellemezte bizonyos pozitív elfogultság a helyismeret irányában. Ezt az elfogultságot spontán hajlamaink következtében is szívesen fokoznánk. És – higgyék el – nem a cikkehiányban szenvedő szerkesztő mondja Önöknek, hogy várjuk írásaikat, természetesen első sorban a fenti programhoz kapcsolódó (vagy épp azzal vitatkozó) írásaikat. Annak pedig különösen örülnénk, ha olyanféle nagyobb beszámolók is születnének egy-egy helyismereti műhelyről, mint amelyet annak idején Mándli Gyulától kaptunk. Önök bizonyára mindannyian jól emlékeznek a váci könyvtár helyismereti tevékenységét, annak történetét bemutató cikkére. Az ilyesféle publikációk oldhatják azt a magányérzetet és elszigeteltséget, amely, szakmai napok ide, országos tanácskozások oda, mindenkor jellemzője volt a könyvtárosok közt is meglehetősen elszigetelt helyismereti munkatársaknak.

A nagyobb horderejű és sürgető feladatok, elgondolások, tervek számbavétele után még néhány, az előzőekkel tán össze nem mérhető jelentőségű, de mindenképp említésre érdemes elképzelésünk is van, ezekről immár csakugyan röviden szólnánk.

- 8) Előttünk áll az elektronikus magyar történeti kronológia munkálataiba való bekapcsolódás lehetősége. Glatz Ferenc a *História* 2003. évi 10. számában ismertette a mai magyar történettudomány egyik legnagyobb vállalkozásának ígérkező magyar kronológia koncepcióját, amely elektronikus úton épülne föl, és pedig oly módon, hogy minden Kárpát-medencei település helytörténésze hozzátehetné a maga adatsorait az időrendi adatbázishoz. Glatz Ferenc egyenes fölshívja a lehetséges partnereket a közös munkába való bekapcsolódásra. Az elektronikus kronológia kitűnő lehetőség egy kis helyismereti munkaközösségnek az ország előtti bemutatkozására, miközben széles kör számára minőségi mércét is megfogalmaz.
- 9) Az utóbbi évtizedekben – érthető módon – föllendültek a genealógiai, életrajzi kutatások, hiszen a történelem tanulmányozásában visszanyerte eredeti, őt megillető helyét a történelmi személyiség fogalma. Úgy gondoljuk, a helyismereti munkában, információ- és dokumentumszolgáltatásban a helyismereti gyűjtemények munkatársainak is akad pótolnivalójuk e területen (pl. címertan, családtörténet, archontológia stb.)
- 10) Ide kapcsolódik a települések, kistájak, régiók neves szülötteinek (legyenek azok tudósok, írók, művészek, politikusok stb.) memoárjaiban, emlékirataiban, önéletrajzaiban, vallomásaiban, interjúiban föllelhető helyismereti vonatkozások szisztematikus gyűjtése, regisztrálása és adott esetben – olvasókönyv formájában történet – közreadása. A Könyvtári Intézet és természetesen a 3K az előkészítés fázisában, a műhelygondok megoldásában lehet partner és fórum egyben. Ugyancsak nem volna érdektelen a

magyar szépirodalom helyismereti vonatkozásainak, tárgy történeti sajátosságainak föltérképezése, ahogyan erre még az 1960-as években Féja Géza tett kísérletet a FSZEK Budapest Gyűjteményében. E munkálatok végpontjaként is egy testes antológia képzik föl lelki szemünk előtt.

- 11) A teljesség kedvéért említsük meg – noha többször utaltunk már rá –: a 3K azoknak a kollégáknak is rendelkezésére áll, akik a helyismeret módszertani kérdéseivel óhajtanak foglalkozni, és e tárgyban készülnek közézéteni gondolataikat. Hiszen számos műfaji, forráskezelési, kiadványszerkesztési, állományvédelmi, tájékoztatási, szolgáltatási kérdésben vannak, illetve lehetnek újító megoldások, amelyekről mit sem tud a szélesebb szakmai közvélemény.
- 12) Utoljára hagytuk, pedig illő lett volna előbb szólni a határon túli helytörténeti, helyismereti munkával való ismerkedés kérdéséről. Arra gondolunk, hogy valamilyen közös mederbe lenne célszerű terelni a hazai (anyaországi) és a külföldi (kisebbségi) helyismereti munkát. Meg kell állapítanunk, hogy igen sok tanulnivalónk lenne egymástól, hiszen határainkon túl számos helyen nagyon színvonalas munka folyik (gondoljunk csak a délvidéki életrajzi lexikonokra, forráskiadványokra vagy az erdélyi falumonográfiákra), amelynek eredményei akár megsokszorozódhatnak az együttműködés következtében. Az eseti, határmenti, regionális, egy-egy konferencián túlmutató, integrált együttműködés formáit kellene kidolgozni, pl. az évenkénti helyismereti konferenciák ilyen értelmű kiszélesítésével vagy éppen külön tanácskozás-sorozat formájában.

* * *

Előadásunkban, mint kiderülhetett, kettős célt tűztünk magunk elé: röviden helyzetképet adni a helyismereti könyvtári munka jelen állapotáról és fölvázolni aktuális teendői közül a talán legsürgetőbbeket, amelyek megoldásában a Könyvtári Intézetnek a jövőben szervező, koordináló, összefogó, élesítő szerepe lehet. Ha csak néhány szempontot adhattunk az együttes gondolkodáshoz, már nem volt hiábavaló a munkánk.

Mezey László Miklós–Vajda Kornél